

Illustration: Lisbeth Svärling

Från redaktionen

"En kvinna som talar offentligt är lika löjeväckande som en hund som går på bakbenen". Detta är ett uttalande bland otaliga andra förlöjligande och förminskande sådana som genom historien begränsat kvinnors språkliga utrymme och föreskrivit ett tillbörligt "kvinnligt" uppträdande. Baserade bl.a. på allmänna fördomar, framstående mäns utsagor om kvinnor och skönlitterära gestaltningar av kvinnors och mäns olika språkliga agerande har liknande uttalanden ända in i vår tid bidragit till att hålla könen åtskilda, kvinnan på plats i hemmets sfär och mannen i det offentliga. I detta samtalsnummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* speglas kvinnors och mäns språkliga möten i – men också i gränslandet till – det offentliga.

Intresset att bedriva en mer systematiserad forskning om språk och kön väcktes i och med språksociologins framväxt på 1970-talet, men intresset har länge stannat vid språkliga skillnader könen emellan. Kön har då setts som en social variabel bland flera andra och man har korrelerat den variabeln med olika språkliga variabler, som t.ex. ett rikligt bruk av verb- eller substantivkonstruktioner eller bruket av specifika dialektala vokalkvaliteter eller substantivändelser. Mått över stora och små materialmängder, från olika arbetsplatser, offentliga och privata samtalsituationer, har man kunnat konstatera att kvinnor använder många verb i sitt tal medan män oftare brukar många substantiv, att kvinnor presterar vissa vokalljud och ändelser i ord där män företer andra.

Dessa skillnader mellan kvinnors och mäns språkliga agerande har i folkliga föreställningar ofta setts som uttryck för grundläggande och naturliga skillnader könen emellan. Alltför ofta kan vi också konstatera att detta är föreställningar som fortfarande lever. Inte sällan har också språkforskningen – både den äldre men emellanåt även en relativt färsk sådan – bidragit till att vidmakthålla och dessutom, med den status som ges vetenskapen, förstärka fördomar om språk och kön. I sådana fall kan denna "skillnadsforskning" med andra ord anses ha blivit alltmer självbegränsande och konserverande. Genom betoningen av just skillnader i kvinnors och mäns språk har villiga uttolkare t.o.m. kunnat finna en legitimerande grund för skillnader i kvinnors och mäns olika villkor, politiskt, socialt och ekonomiskt.

En publikation som visar på en del faktiska – och av många omvittnat igenkännbara – skillnader i kvinnors och mäns språkliga samverkan i olika situationer och som dessutom rönt stora publika framgångar är Deborah Tannens *Du begriper ju ingenting. Samtal mellan män och kvinnor* (1990/1992). I likhet med en hel del annan litteratur om könsskillnader utmynnar den i råd om tolerans och förståelse för hur kvinnor och män genom olika fostran kommit att förvalta olika kulturer och olika språk. Som många kritiker påpekat osynliggörs då maktförhållandet mellan kvinnor och män i olika sammanhang.

En språkforskning med en mer komplex syn på kön har dock tagit flera steg framåt under de senaste åren. Kön ses då i stället som relation och som samvarierande med situation, något som skapas och omskapas beroende på vilka människor som samtalar och på förutsättningarna i mötet dem emellan. Vad har dessa människor med sig i bagaget, av upplevelser av kön, klass, ras, sexuell identitet, ålder, handikapp...? Och hur sätts allt detta i spel i det språkliga mötet? Förstått ur ett sådant perspektiv blir kön en produkt av sociala handlingar; i mötet mellan människor av motsatt eller samma kön förhandlas kön, samtidigt som andra dimensioner – i varierande grad beroende på situation – samspelar med detta och likaså förhandlas.

Kön konstrueras, förhandlas och omförhandlas således ständigt i olika situationer, med många eller få deltagare. I människors möten konstrueras kön och språk samtidigt. Detta sker på mer eller mindre bundna sätt, i olika typer av praktikgemenskaper. På olika arbetsplatser som t.ex. myndigheter, vetenskapliga institutioner, näringslivsorganisationer, inom olika föreningar och fasta vänkretsar utvecklas praxisbundna former för samverkan. Dessa former ger ramar men kan ständigt omförhandlas, och hur kraftfullt detta sker beror på de medagerande och maktförhållandet dem emellan.

I detta nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* visar alla bidragsgivare att kön är relationellt, att kön just är något som framförhandlas. Genom att artikelförfattarna valt detta dynamiska tolkningsperspektiv betonas språkbrukarnas aktiva val och förhandlande av kön inom de aktuella praktikgemenskapernas eller samtalsituationernas mer eller mindre flexibla ramar. I fyra av artiklarna handlar det om att också göra sig gällande i en offentlighet, som yrkesmänniska. Med språkvetaren Kirsten Gomard förs vi således in på en arena som kvinnor mer synligt beträtt först under det senaste århundradet: politiken. I Gomards artikel demonstreras hur kvinnliga politiker i en serie danska tv-debatter förhåller sig till att "göra kön" och samtidigt "göra politik", alltså göra sig synliga som kompetenta politiker med auktoritet, och hur villkoren för denna balansgång ser ut. Artikeln avspeglar svårigheter för kvinnor i dagens samhälle att göra sig synliga på etablissemangets villkor.

Med tanke på detta kan man fråga sig hur kvinnor överhuvudtaget kunnat göra sig gällande som politiska aktörer under tidigare århundraden; satta under förmyndare hade de flesta kvinnor inte självklart rätt att tala, varken i egen eller andras sak. Först under senare delen av 1800-talet öppnades talarstolarna i Norden för kvinnor och den laggivna rätten att tala offentligt vanns först under 1900-talets början, då kvinnor blev myndiga. Det medium som således stod öppet dessförinnan var det skrivna ordet. Skrev då kvinnorna på ett speciellt sätt? Fann de en särskild form?

Litteraturvetaren Ann Öhrberg visar två kvinnors förmåga att som skribenter redan under 1700-talet driva angelägna politiska, inte minst kvinnopolitiska, frågor och att göra det inom den hävdvunna retorikens ramar och i etablerade genrer.

En annan offentlighet möter i språkvetarna Jann Scheuers och Karin Milles artiklar. Båda uppehåller sig vid arbetssamtal, Scheuer vid anställningsintervjuer och Milles vid ett mer informellt sammanträde på en arbetsplats. I den förra artikeln belyses hur två kvinnor, ställda inför en och samma intervjugrupp och i relation till den, dels förhandlar sig som kvinnor, dels olika framgångsrikt lyckas göra sig trovärdiga som önskvärd arbetskraft. Milles å sin sida visar hur en man i samspel med sina kvinnliga arbetskamrater bygger och förhandlar bilden av sig själv som man.

Mellan dessa fyra artiklar om samtal i olika offentligheter – att driva politik i tv-debatt eller i skrift respektive göra sig synlig som god arbetskraft inom ett företag – presenteras ett gränsland mellan det offentliga och privata: humorn. Vad som lockar till skratt tycks för det första vara relativt olika för kvinnor och män, säger språkvetaren Maria Ohlsson i sin artikel. Och hur och var kvinnor och män skapar humor är också rätt olika – här är det tydligt att humorn som offentlig arena fortfarande i hög grad är mannens. Ohlsson visar att kvinnors humor blommar mest och bäst i de informella sammanhangen, i det situationella och vardagsnära. Den humorn har betydligt mindre att göra med "rollen som berättare" – vilken ju kan dokumenteras och förevisas – än med kreativt skapande i det flyende ögonblicket.